

Şehrin

Maafızası

YeniGün GAZETESİ'NİN
ÜCRETSİZ KÜLTÜR-SANAT İLAVESİDİR

CİLT: 6 • SAYI: 25

25 EKİM 2024 CUMA

HAZIRLAYANLAR: SADIK GÖKÇE - ANUŞ GÖKÇE

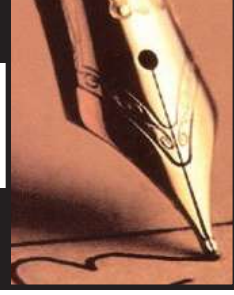
ÖLÜMÜNÜN
100. YILINDA
RAHMETLE
ANIYORUZ

ZIYA GÖKALP

ÖZEL-4

TENKİT, İLİM VE ZİYA GÖKALP

İSMAİL
HABİP

Münekkit olmayan kalmadı. Fakat tenkit yok. Sanatkârların haricinde ayrıca bir münekkit sınıfı teşkil edemedik. Tenkit, edebiyat değilse de edebiyatın mecrasına rehberdir. Büyük münekkitler büyük istikametler çizdiler. Münekkitle kârii (okuyucuyu) ayıran geniş bir mesafe var. Kâri, zevkine tabidir, yalnız beğendiğini beğenir. Münekkit böyle değil, beğenmediğindeki güzelliği de görecekler. Bizde tenkidi sanatkârlar yaptı, fakat bir kâri zevkiyle! Tenkit ettiğimiz ya memduhumuzdur (övdüğümüzdür), yalnız meziyetlerini teşhir eder dururuz, ya makduhumuzdur (yerdiğimizdir), yalnız kusurları gözümüze çarpar. Ruh vardır, bir kadın çehresine âşık olunca artık nazarında bütün hüsnüler silinir ve aşk sevgilisinin nakisalarını bile câzip yapan bir âmâdır. Böyle ruhlar münekkit olamaz.

Eski Edebiyat'ta tenkit "tezkire"lerin kısa ve kuru satırlarına saklanmış firârî birer gölgeydi. Tanzimat Edebiyatı'nda tenkit sadece kendi vâdilerine bir müdafaa ve muarızlarına bir savlet oldu. Servet-i Fünân'da tenkit bir âile efradı arasındaki mütekâbil sevişme mahiyetini arz ediyordu. Meşrutîyet'ten sonraki devirde ne Tanzimat zamanındaki meslekî mücadele, ne Servet-i Fünân zamanındaki âilevî tesanüt vardı. Herkes ayrı ayndır. Sanatkârları birleştiren umûmî bir irtibat yok. Kim kime yakınsa o ona dosttur. Kim kime uzaksa o ona düşman gibi. İntişar eden eserlere ya methiye, ya tehzil yapıyor. İsbetli görüşler, muhih (haklı) mütalaalar görülmüyor değil fakat bunlar ferin görüşü, küllün değil cüzün mütalaası.

Lazım ki devre umûmî bir istikâmet çizen büyük bir münekkit çıksın. Bir münekkit ki edebiyatın mazisindeki ruh nedir, teakup eden edebî safahat neyi ifade ettiler, bugün yanna nasıl gidecek ve nasıl gitmeli? Lazımdı ki bunları söyleyen ve bunlara cevap olan büyük bir münekkit çıksın. O zaman ayrı ayrı sanat şahsiyetleri umumî ve müşterek vasıflarla birleşecekler, hepsi ayrı bir revişle, fakat muayyen bir hedefe

gideceklerdi. Eski Edebiyat'ta da Tanzimat'ta da Servet-i Fünân'da da nâil olamadığımız böyle büyük bir münekkit nasıl çikabilirdi?

Böyle bir münekkitlik yalnız zevkine ve zevkinin selametine güvenererek yapılamazdı. O iş için büyük bir ilim lazımdı. Öyle büyük işler yapan büyük münekkitler zâten böyle büyük âlimler olmuştu. Bu münekkit içtimâiyatın derinliğine dalacak, sathı değil dibi görecek, esere değil müessire, şahsa değil devre, cüze değil umûmî hedefe bakacak; gayesiz sanatkârlara büyük bir istikamet, ayrı şahsiyetlere müşterek bir vasıf, iphamdaki gayeye şuurun aydınlığını verecekti. **Ziya Gökalp işte asıl bu işi yaptı!**

Bu satırları yazan kalem ondaki ilim ve içtimâiyat cephesini tahlil etmenin kendi haddi fevkinde olduğunu müdriktir. Esasen bu sahifelerde bize onun ilminin edebiyatımızda yaptığı eser lazım. Bugünkü edebiyat ki milliyet cereyanı yatağından ana mecrasını açtı. Bu işin en büyük sâni **Ziya Gökalp**'tir. Münekkitliği eserler üzerinde dolaşan ferin tenkidi değil, ölecek şeyle doğacak şeyi söyleyen umûmî bir ihataydı. Yaptığı iş resullerin işine pek benzer! Onu yalnız ilminin mihanikiyeti, ilminin usulleri ve sistemleri, ilminin "Durkheim" cephesiyle ölçmek Ziya Gökalp'ın kışırından ilerisini görememek olur. İliminin aksak tarafı yok muydu, bilmem, "hads"i sârî bir kudretti. Garp ilmine kuru bir anbarlık yapmayan ilk asrî âlimimiz o oldu. Bir defa kendine filozofum dememişti fakat bin defa filozofum diyen "filozof"tan bin daha filozoftu.

İlmi vecidlidir. İlme koşuyordu, mefkûresine ilmin şuurunu ve nurunu vermek için, mefkûresini ilmiyle gördü. Sonra görünen mefkûreye gösteren ilmi koşturdu. Gittiği ilim, muhali

İÇİNDEKİLER

- TENKİT, İLİM VE ZİYA GÖKALP - İSMAİL HABİP
- TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARINDAN HAREKETLE ZİYA GÖKALP'IN TÜRKÇÜLÜK SİSTEMATİĞİ
- DOÇ. DR. SERDAR DERMAN
- RUHLARIN BÜYÜK ÖZLEYİŞİ KIZIL ELMA - ŞABAN KUMCU

farz ediyoruz, onu gittiği "ideal"den alıkoyacak olsaydı ilmi yarı yolda bırakırdı. "Gaye"sine o kadar âşık bir ruh, ruhlar üzerindeki tesirini bu aşktaki hararete medyundur. İlminin bütün mahiyetini belki pek çok kimse anlamadı fakat bu ruhun hararetinden her genç ısınmıştır!

Edebiyatımızın tarihi onu yalnız bir mütefekkir değil, vecidli bir şair olarak da kaydedecek olsa gerek. Şiir bir heyecansa onun ilmi bile heyecanlıydı, şiiri elbet kuru olamaz. Şüphesiz veznin topluluğundan ve kâfiyenin lütfundan istifade için bazı fikirlerini yalnız nazma bürüdü. Fakat dimağından kalbine indiği zamanlar nazmın hududundan şiirin sahasına geçiyordu. "İlahî"leri yazarken ruhu, bugünkü **Ziya Gökalp**'in ruhundan sıynlıyor; sekiz asrın başındaki Yunus Emre'nin ruhuyla konuştuğundan sonra onun gibi vecidli, onun gibi derûnî, onun gibi ruhtan ruha giden terennümler yapıyordu:

Bir okum ki yoktur yayım
Ben yerdeyim, gökte ayım
Kanat ver ki fırlayayım
Kanat sensin yüce Tanrı!

Âşık ağlar canan diye
Asker ölüv vatan diye
Ders okunur irfan diye
Murad sensin yüce Tanrı!

Hem gönlüme göz vermişsin
Hem dîdâra söz vermişsin
Hayat da ver, öz vermişsin
Hayat sensin, yüce Tanrı!

Benim gönlüm kış günü aç
Kalan bülbül gibi muhtaç

Ruhum hasta, sensin ilaç
Beni dertten kurtar, Tanrım!

Ben görmedim sensin bakan
Bir nur olup kalbe akan
Yanıyorsam sensin yakan
Yakan odda yanar, Tanrım!

Bir şehit, haremimi, çocuğunun beşiğini sallarken düşündüğü zaman, vecde gelen ruh, geniş ve vakur dimağlı **Ziya Gökalp**'ı bir tarafa atıyor, ruh kendi kendine inliyordu:

Uyu yavrum, uyanacak günler var
Yarınları gözetleyen dünler var
Baban şehit, izlerinde onlar var
O izlerde sen de dolaş, ninni!
Öç gününe tezce ulaş ninni!

Uyu, yavrum yine şimşek çakıyor
Şehit baban gelmiş, bize bakıyor
Yarasından kızıl kanlar akıyor
O yaraı dur bağlayım, ninni!
Sen ağlama, ben ağlayım, ninni!

O yalnız ilmi ve şiiriyle değil şahsiyle da Türk gencine en temiz bir ideal oldu. Devrini yaşatan bu büyük adam devrinde yaşamıyor gibidir.¹ Bu mide ve asap asrında o etten ve maddeden büsbütün ayrı İlahî bir feragatti. "Fert yok cemiyet var" diyen o ve bunu kendisiyle mücesssem bir hüccet yapan yine odur. O yoktu, millet vardı. "**Fenâ fi'l-İlah**" olan en vecidli mutasavvıflar bile onun "fenâ fi'l-millet"i kadar kendini büyük aşkın içinde eritemedi.

(Bu metin, İsmail Habip'in, "Türk Teceddüt Edebiyatı Tarihi [Matbaa-i Âmire, İst. 1340 s. 682-685] adlı eserinden alınmıştır. Latin harflerine aktaran: Ahmet Sevgi)

1- Ne yazık, hayatında yazılan bu satırlar, şimdi matbu olarak geldiği vakit onu çoktan hayattan ayrılmış görüyor. O zaman bu cümledeki söz bir mecazdı. Şimdi feci bir hakikattir. Ona ölmüş derken sanıyorum ki kelime isyan ediyor. Hayatta yaşayan ne kadar ölü, ölümden dinlenen ne kadar yaşayan var. Yukarıdaki satırları yazarken o "rahmetli" değil fakat rahmetti. Şimdi bu satırları yazarken düşünüyorum ki o yine hepimize rahmet oluyor. Demek ki "rahmetli" değil, ölünün diriliğini ve fenanın ebediyetini şu anda daha iyi anlıyorum.

ACZİMİN GİRYESİ

Ahmet Sevgi

TENKİT ETMEK

Bizi, yüzümüze karşı methedeni malum, çok severiz,
Lakin gıyaben bile tenkit etse, imkân bulsak döveriz.

25 Ekim 2024

(Ahmet Sevgi)

TÜRKÇÜLÜĞÜN ESASLARINDAN HAREKETLE ZİYA GÖKALP'İN TÜRKÇÜLÜK SİSTEMATIĞI

DOÇ. DR.
SERDAR
DERMAN

Ziya Gökalp'in düşünce sisteminin temel dayanak noktası Türkçülüktür dersek elbette yanılmış olmayız. Ancak Gökalp'in Türkçülük mefkûresinin siyasal İslamcılık ya da komünizm gibi yalnız kulağa hoş gelen ilkeler ya da ruhu okşayan sloganlardan farklı olduğunu anlamamız gerekir. İdeolojilerin -Gökalp'in tabiriyle mefkûrelerin- ortaya çıkışını, temel dinamiklerinin, hedeflerinin ve her şeyden daha önemlisi mefkûrelerin nasıl ve ne şekilde uygulamaya konulacağına yani pratiğinin ve programının sistemli olarak yapılandırılması gerekir. Mefkûrelerin değişen dünyaya ve hayata dair pratiklere uyumlu, değişmez dogma ve naslardan ziyade temel ilkeler çerçevesinde güncellenebilen ve gelişime açık bir hüviyette olmaları beklenir ve olmalıdır. Bu merkezden hareket etmek kaydıyla elbette milletlerin düşünce anlamında daha soyut ve ütopyik olan fakat pratik uygulamalarının hayata geçirilmesinin uzak ve biraz da belirli aşamaların gerçekleşmesi şartına bağlı uzak mefkûreleri de olabilir. İşte Gökalp, Türkçülüğün esaslarını belirlerken öncelikle yakından uzağa, aşamalı bir sistemle Türkçülüğü bir program dâhilinde ortaya koyarken Turancılık mefkûresini de Türk milletinin uzak mefkûresi olarak Türkçülüğün adeta kızılması olarak programına dâhil etmiştir. Türkçülüğün Esaslarında "Bu mefkûrenin bir şey niyet hâline geçmesi (gerçekleşmesi) mümkün mü yoksa değil mi? Yakın mefkûreler için bu cihet aranır mı da uzak mefkûreler için aranmaz. Çünkü uzak mefkûre, ruhlardaki vecdi namütenahi bir dereceye yükseltmek için, istihdaf edilen (hedefleyen) çok cazibeli bir hayaldir. Mesela Lenin, Bolşeviklik için yakın mefkûre olarak Kollektivizmi; uzak mefkûre suretinde de Komünizmi ileri sürmüştür. Komünizmin ne zaman husule geleceğini soranlara şu cevabı veriyor: Komünizmin ne zaman tatbik olunacağını şimdiden kestirmek mümkün değildir. Bu, Hazret-i Muhammed'in cenneti gibi ne zaman ve nerede görüneceği malum olmayan bir şeydir. İşte, Turan mefkûresi de bunun gibidir. Yüz milyon Türk'ün bir

millet hâlinde birleşmesi, Türkçüler için en kuvvetli bir vecd membaıdır (kaynağıdır)."

Diğer eserlerine bakmaksızın sadece Türkçülüğün Esaslarında ortaya konan programın genel hatlarıyla sistematiği nedir diye bakacak olursak kısaca şunları söyleyebiliriz:

Ziya Gökalp, Türkçülüğün tarihî bir hakikat olarak değil bir mefkûre olarak ortaya çıkışını Fransız İhtilali'nden ziyade Batı'da meydana gelen Türkler lehindeki oluşumlara bağlar. Bunların ilki II. Viyana Bozgunundan sonra Türklerin artık Avrupa için bir tehdit ve tehlike olmadığına anlaşılmasıyla, biraz da zihinlerde teşekkül eden korkutucu, ürkütücü ve abartılarla dolu ve oldukça menfi tasavvurların yerine Türkler hakkında kulaktan dolma bilgilerle oluşan ve Türklere ait giyim kuşam, aksesuar ve halı kilim gibi objelere düşkünlük olarak ortaya çıkan Türkperestlik akımıdır. İkinci ve asıl güçlü dinamik ise dilimizde şarkiyatçılık kelimesiyle ifade edilen Oryantalistik çalışmalar çerçevesinde ilkinin aksine hayali ve abartılı tasavvurlar yerine bilimsel dayanakları olan ve Türklerin tarih sahnesindeki gücünü ve kabiliyetini vurgulayan Türkiyat çalışmalarıdır. Özellikle bu ikincisi ülkemizde, "İlmî Türkçüler" olarak adlandırılan ve Avrupa'daki Türkoloji çalışmaları ekseninde dil, tarih ve edebiyat üzerine eserler veren bir zümreyi ortaya çıkarmıştır. Osmanlı'ya tâbi uyrukların birer birer imparatorluktan kopuşları ve peş peşe yaşanan bozgunlar, temeli ilmî Türkçülük faaliyetleriyle atılan Türkçülük mefkûresinin siyasal bir ideoloji olarak doğmasına zemin oluşturmuştur.

Gökalp, Türkçülüğün doğuşunu bu çizgiyle özetledikten sonra elbette Türkçülük fikrini ileri sürmek için kaçınılmaz bir olgu olan millet fikrinin kuramsal çerçevesini çizmeye yönelecektir. Gökalp milleti tanımlarken bu olguyu tüm bileşenleriyle birlikte izah etmek ve tebaadan ve cemaatten cemiyete ve cemi-

yetten de millete nasıl evrileceğimizin temel dinamiklerini de belirtmek zorundaydı. Elbette o dönemin paradigması içinde bu hiç de kolay değildi. Çünkü imparatorluk bünyesindeki asli unsur olarak kabul edilen Türk kavramı sosyolojik bir kavram olan milletten oldukça uzaktı ve Türk kelimesi aslen Türk olanları bile ürküten bir heyula idi.

Gökalp öncelikle kendi devrinde ortaya çıkmış Avrupa'daki milliyetçilik ideolojilerinin temel dinamiklerini tartışmaya açtı ve ardından Tanzimat'la birlikte Namık Kemal'le özdeşleştirilen daha sonra ilmî Türkçülerle kavramsallaşmaya başlayan ve özellikle de Rus idaresinden kaçarak memleketimize gelen Türkistanlı münevverlerin ateşlediği fikirleri gözden geçirme gereği duydu. Türkistan menşeli bu Türkçülük Osmanlı sınırlarını da aşarak Turancı bir çizgideydi ve sürekli toprak kaybeden Osmanlı insanına genişleme hissiyle beraber yalnız olmadıkları hissini de veriyor, bu durum coşkuyu arttırıyordu. Gökalp, bu fikir bolluğunda bütün görüşleri dikkate alarak bünyemize uygun bir millet fikrini temellendirmeye gayret etti. Bu çabalar, Gökalp'ta ırka, kavmiyete, coğrafyaya veya millet kelimesinin o zamana değin kullanıldığı gibi Müslüman ahaliye dayanan bir yapı olmak yerine harsa yani kültür birliğine dayalı, kapsayıcı, birleştirici bir Türkçülük anlayışına evrildi. Gökalp'ın ulaştığı tarif şu şekildeydi: "millet ne ırki ne kavmî ne coğrafi ne siyasi ne de iradi bir zümre değildir. Millet; lisanca, dince, ahlakça ve bediiyatça müşterek olan, yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir zümredir."

Gökalp, her Türk topluluğunun kendi içinde tekâmülünü tamamlamasını ve ileriki aşamalarda zincirin halkaları gibi yakından birbirlerine bağlanarak bütünleşmesini ve hatta şartlar müsait olunca bunun siyasi bir birliğe de dönüşebileceğini söyleyerek Turancılık fikrini uzak bir hedef olarak programına ekledi.

Bu noktada Gökalp'ın milletleşme için bir yandan içe dönük diğer yandan dışa açılımcı bir yapı ortaya koyduğunu vurgulamamız gerekir. Gökalp, Almanların milletleşmesini dil, mitoloji, folklor gibi kavramlar üzerinden şekillendiren ve bunu "halka doğru" ifadesiyle kavramsallaştıran Herder'in tuttuğu yolu benimseyerek içe dönük olarak "halka doğru" yönelişinin içini doldurmaya yönelik çalışmalara eğildi ve eserlerinde halkın diliyle halk inanışlarına, masal ve destan unsurlarına ağırlıklı olarak yer verdi. Gökalp, "Halka doğru

gitmek" ne demektir? Halka doğru gidecek olanlar kimlerdir? Bir milletin münevverlerine (aydınlarna), mütefekkirlerine (düşünürlerine) o milletin güzideleri (seçkinleri) adı verilir. Güzideler, yüksek bir tahsil ve terbiye görmüş olmakla halktan ayrılmış olanlardır. İşte halka doğru gitmesi lazım gelenler bunlardır.

Güzideler halka doğru niçin gidecekler? Bu suale bazıları şöyle cevap veriyor: Güzideler halka hars götürmek için gitmelidirler. Hâlbuki (...) memleketimizde hars denilen şey, yalnız halkta mevcuttur. Güzideler henüz hars-tan nasiplerini almamışlardır. O hâlde harstan mahrum bulunan güzideler, harsın canlı bir müzesi olan halka, ne suretle hars götürebilecekler? Meseleyi halledebilmek için evvela şu noktalara cevap verelim: Güzideler neye maliktir? Halkta ne vardır? Güzideler medeniyete maliktir. Halkta hars vardır. O hâlde, güzidelerin halka doğru gitmesi şu iki maksat için olabilir:

1. Halktan harsi bir terbiye almak için, halka doğru gitmek.

2. Halka medeniyet götürmek için, halka doğru gitmek." diyerek milliyetçiliğin milleti oluşturan halka dayanması gerektiğini (halkçılık) aynı zamanda entelektüel diyebileceğimiz seçkin zümrenin halka yönelerek oradan iyi, doğru ve köklü olanları almalarını fakat aynı zamanda halka medeniyet götürecektir bütün fikir, olgu ve davranışları da halka sunarak halkı bilinçlendirmesi gerektiğini, böylelikle halk ve aydın çatışması yerine aydın-halk bütünleşmesi olması gerektiğini vurgular.

Elbette pratikte bunun ne derece uygulanabilir olduğu şüphe götürür. Özellikle günümüzde kültür değişmelerine ve yozlaşmaya bağlı olarak halktan derilecek malzemenin oldukça sınırlı ve bozulmuş bir hâlde olduğu muhakkaktır. Fakat burada Tanzimat sonrası Türk aydınının çabaları ve halkı etkilemeleriyle Türklük duygusunun Türk halkında hiç olmazsa yadırganmayan bir kavrama dönüştüğü unutulmamalıdır. Cumhuriyet de özellikle Atatürk döneminde Gökalp'ın savunduğu gibi halka doğru ilkesine uygun icraatlar yapılmaya çalışılmıştır. Bir taraftan halkın muhafaza ettiği kültürel değerler ve ürünler derlenirken diğer taraftan halkın eğitilmesi gayesi güdülmüştür. Farklı ideolojik yaklaşımlara ve olaylara rağmen 1980'lere kadar hem eğitimde hem de radyo ve televizyonlarda geleneği ön plana çıkararak halkın güzel yönlerini yansıtan yapımlar ve programlara yer verilmiş aynı

zamanda halkın bilinçlenmesi ve eğitilmesine çaba gösterilmiştir. Cumhuriyet de her şeyden evvel Türk kimliğine sarılmış, onu önceleyerek Türklük olgusunu itmam edip bir millet oluşturmaya çalışmıştır.

Gökalp'a göre millî kültürün oluşmasındaki aydın-halk kaynaşmasının sağlanabilmesi için millî kültürün tanınmasını ve yaygınlaşmasını sağlayacak millî kurumlara da ihtiyaç vardır. Gökalp bu kurumları şöyle belirtir: "Millî harsımızın şuurlu bir hâle gelip yükselmesi ne gibi teşkilatlara muhtaçtır? Evvela millî harsımızı saklanmış olduğu gizli köşelerden münevverlerin (aydınların) nazarlarına arz edecek olan arama teşkilatlarına ihtiyaç vardır. Bu vazifeyi ifa edecek teşkilatlar şunlardır: Millî Müze, Etnografi Müzesi, Millî Hazine-yi Evrak (Millî Arşiv), Millî Tarih Kütüphanesi, İhsaiyat Müdüriyet-i Umumiyesi (İstatistik Genel Müdürlüğü)"

Gökalp, dışa açılımcı olarak kültürün evrensel boyutu ve mutlak tamamlayıcısı olan medeniyet tarafında ise tarihî eğilimlerimizi de dikkate alarak "Tanzimatçılar, Osmanlı medeniyetini Garp medeniyetiyle telifle çalışmışlardır. Hâlbuki iki zıt medeniyet yan yana yaşayamazlar; sistemleri birbirine muhalif bulunduğu için ikisi de birbirini bozmaya sebep olur. Mesela garbın musiki fenniyle şarkın musiki fenni birbiriyle itilaf edemez. Garbın tecrübi mantığıyla şarkın skolastik mantığı yekdiğeriyle barışamaz. Bir millet ya Şarklı olur ya Garplı olur. İki dinli bir fert olamadığı gibi, iki medeniyetli bir millet de olamaz. Tanzimatçılar bu noktayı bilmedikleri için, yaptıkları tecceddütte (yenileşme) muvaffak olamadılar.

Türkçülere gelince, bunlar esasen Bizanslı olan Şark medeniyetini büsbütün terk ederek Garp medeniyetini tam bir surette almak istediklerinden azimlerinde muvaffak olacaklardır. Türkçüler, tamamıyla Türk ve Müslüman kalmak şartıyla Garp medeniyetine tam ve kati bir surette girmek isteyenlerdir. Fakat Garp medeniyetine girmeden evvel, millî harsımızı arayıp bularak millî harsımızı meydana çıkarmamız icap eder." diyerek Batılılaşmayı savundu. Yalnız bu Batılılaşmanın ön şartı millî bir kültür meydana getirmektir. Öyleyse önceliğin millî kültüre verilmesi, başta eğitim olmak üzere ahlakta, iktisatta, hukukta, sanatta kısacası bilumum hayata dair her alanda her şeyden evvel ve hızlıca yapılması gereken bir husustur.

Ayrıca Gökalp "Gerek askerlikte gerek siya-

sette iki cemiyetin birbiriyle mücadele edebilmeleri için iki tarafın aynı silahlarla mücehhez olması lazımdır. Avrupalılar, sanayideki fevkalhad (sınırları aşan) terakkileri sayesinde, tank gibi, zırhlı otomobil gibi, tayyare, dretnot, tahtelbahir (denizaltı) gibi müthiş harp aletleri yapabildikleri hâlde, biz bunlara mukabil yalnız adi top ve tüfenk kullanmak mecburiyetindeyiz. Bu surette İslam âlemi Avrupa'ya karşı sonuna kadar nasıl mukavemet edebilecek? Gerek dinimizin gerek vatanımızın istiklalini nasıl müdafaa edebileceğiz? Bu dinî ve vatani tehlikeler karşısında yalnız bir kurtuluş çaresi vardır ki, o da ilimlerde, sanayide, askerî ve hukukî teşkilatlarda Avrupalılar kadar ilerlemektir, yani medeniyette onlara müsavi (denk, eşit) olmaktır. Bunun için de tek bir çare vardır: Avrupa medeniyetine tam bir surette girmek." Nitekim Gökalp'ı "Etimin ve kemiğimin babası Ali Rıza Efendi ise fikrimin babası da Ziya Gökalp'tır." sözleriyle nitelendiren Atatürk'ün tuttuğu yol da bu idi. Gökalp Atatürk için "Türkçülerin ortaya attıkları Türkçülük fikri, gençliğe özgü bir tasavvurdan ibaretti. Bu bir gruba ait düşüncüyü umum Türk milletine teşmil ederek onu bir mefkûre hâline getiren Trablusgarp, Balkan Harpleriyle, Cihan Harbindeki felaketler olmakla beraber, bu mefkûreye resmiyet veren ve onu fiilen tatbik eden de ancak Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretleridir." diyerek Atatürk'ün Türkçülüğünü övgüyle dile getirecekti.

Atatürk, Gökalp'ın tasarladığı şekilde eğitim, kültür, tarih, sanat, mimari gibi alanlarda millî bir politika yürütürken aynı zamanda inkılapların birçoğunda Batılılaşmaya matuf adımlar atacaktı. Kaldı ki Türkçülük fikrine karşı veya mesafeli olan dönemin İslamcılar da "Batı'nın ilmini alalım, kültürünü almayalım" derken aslında Gökalp'ın söylediklerinden başka bir yol tutmuş değillerdi. Gökalp'ın oluşturmaya çalıştığı milletleşme hamlesine yönelik tepkiler ve tersine oluşumlar günümüzde de sosyolojik açıdan tartışılmaya devam etmektedir. Günümüzde aşiretçilik, kavmiyetçilik, partizanlık, taraftarlık, mezhepçilik, tarikat ve cemaatleşme gibi olguların aşırı ve iptidai şekillerinin milliyetçilik olgusunu zedelediği, aşındırdığı, yıpratıldığı muhakkaktır.

Gökalp, Türkçülüğün Esaslarının "Tarihî Maddecilik ve İçtimai Mefkûrecilik" başlığında Karl Marks'ın tarihî maddecilik görüşü ile Emile Durkheim'ın ictimai mefkûrecilik anlayışlarını ele alarak karşılaştırır. Aslında her iki anla-

yışın ortak kabullerden yola çıktığını, çünkü ikisinin de içtimai hadiselerin, tabii sebeplerin neticeleri olduğunu, maddi, hayati ve ruhi hadiseler gibi tabii kanunlara tabi bulunduğunu esas olarak kabul ettiğini, bu noktada "muiniyet" (determinizm) anlayışının her ikisinde de kabul gördüğünü belirtirken Marks'ın sosyal olayları yalnız ekonomik sebeplere bağladığını, Durkheim'in ise ekonomik nedenlerin yanında dinî, ahlaki, bedii, siyasi, lisani, muakalevi (aklı) bütün sosyal kurum ve olguları da sebep-sonuç ilişkisi kurulabilecek doğal olaylar olarak gördüğünü belirtir.

Gökalp'in örneklerle açıkladığı "içtimai hadiseler, mutlaka, mensup buldukları zümrenin maşeri vicdanında şuurlu idrakler hâlinde bulunmalıdırlar." görüşü doğrultusunda bugün bizler Türk toplumunda sınıf olmadığı gibi sınıf bilinci de olmadığı için Türkiye'de komünizmin niçin başarısız olduğunun cevabını verebiliriz.

Gökalp, bu noktada meşrutiyetten önce memleketimizde Türklerin olduğunu fakat bu olgunun maşeri vicdanda şuurlu bir Türklük duygusu olmaması sebebiyle bu kitleye Türk denilemeyeceğini de söylemiş olur. Günümüzde de Türklük şuuruna sahip olmayanlara her ne kadar Türk olsalar da Türk denilemeyeceğini, Türklük şuuruna sahip olanların ırkî ve kavmî olarak Türk olmasalar bile Türk olduklarını ileri sürebiliriz. Öyleyse Türklük bir oluş değil şuurlu bir kabulle şuurlu hareket etmenin adıdır. Aslında Atatürk'ün "Ne mutlu Türk'üm diyene!" ifadesinde kastedilen de budur. Öyleyse Durkheim'le aynı görüşleri paylaşan Gökalp'a göre de kamuoyunun şuurlu görüşleri ve bu görüşlerle desteklenerek oluşan ideolojiler toplumsal olayların asıl sebebini oluşturur.

Burada durup yine soralım. Mefkûre sahibi olmak millet olmak için yeterli midir? Gökalp bunun yeterli olmayacağını mefkûrenin millî vicdan ile desteklenmesi gerektiğini söyler. Millî vicdan aslında milletleşme sürecini açıklarken değindiğimiz bazı hususların ta kendisidir. Gökalp'a göre "İçtimai zümreler başlıca üç kısma ayrılır: Ailevi zümreler, siyasi zümreler, mesleki zümrelerdir. Bunlar arasında en ehemmiyetli olan siyasi zümrelerdir. Çünkü siyasi zümre kendi başına yaşayan müstakil yahut yarım müstakil bir heyettir. Siyasi zümreler de başlıca üçe ayrılır: cemie, camia, cemiyet. Cemie, aşiret, kabile, sülale gibi basit yapıları karşılar. Zamanla cemielere farklı insan

topluluklarıyla savaşarak onları bünyesine alır ve siyasi bir güç hâline gelerek camia olurlar. Yani camialar tek tip olmayan karışık yapılarıdır. "Yine bir zaman gelir ki, bu camialar da inhilal etmeye başlar. İmparatorluklar içinde, lisanca ve harsça müşterek bulunan camialar içtimai bir surette birleşerek müşterek vicdana, müşterek mefkûreye malik bir millîyet hâlini alır. Bu millîyet, millî vicdana malik olduktan sonra, artık uzun müddet, tabilik hâlinde kalmaz. Er geç, siyasi istiklalini elde ederek istiklaline malik siyasi bir hey'et hâline girer. İşte, ancak, bu mütecanis (türdeş), müttehit (birleşik) ve müstakil (bağımsız) heyete "cemiyet" adı verilebilir. Bu cemiyetlere aynı zamanda "millet" adı da verilir. Demek ki hakiki cemiyetler ancak milletlerdir, lakin kavimler birdenbire millet hâline giremezler."

Gökalp'a göre kabile hayatı cemie iken imparatorluk hüviyetindeki karışık ve karmaşık yapılar camiadır. Camia hem yönetici olan aslı unsur hem de ona bağlı olan topluluklar için zararlıdır. Buna Osmanlı Devleti en tipik örnektir: Camia hayatı, mahkûm kavimler için muzır olduğu derecede hâkim kavim için de zararlıdır. Buna kendi kavimimizden daha belîğ bir misal olamaz: Türkler, Osmanlı İmparatorluğu'nun müessisi iken bu camianın vücuda getirdiği feodalizm içinde 'reaya' hâlini aldılar. Aynı zamanda, hayatlarını camiaya asker ve jandarma vazifelerini ifa etmekle geçirdiklerinden, irfanca ve iktisatça yükselmeye vakit bulamadılar. Diğer kavimler, Osmanlı camiasından irfanlı, medeniyetli ve zengin bir hâlde ayrılırken zavallı Türkler ellerinde kırık bir kılıçla eski bir sabandan başka bir mirasa nail olamadılar.

İşte buradan hareketle Gökalp'a göre millet şuuru oluşmaya başlayan ve kendi görüşlerinin iktidar üzerinde etkisini ortaya koyan toplumlar ki bu parlamentodur, artık kaçınılmaz bir biçimde imparatorluklarda olduğu gibi hanedanın kulu ya da kölesi olamazlar yahut hanedana ait topraklarda icarcı gibi yaşayamazlar. "Görülüyor ki bir kavim ancak kendi kendini millî bir parlamento ile idare eden hakiki bir millet hâline geldikten sonra, yüksek ve samimi bir cemiyet hayatı yaşayabilir." Mutlaka bu milletleşme süreciyle birlikte millî devletlerin kurulması mukadderdir. Gökalp, bazı kesimlerce savunulan "Cumhuriyetle Osmanlı'ya son verilmeseydi, imparatorluk devam etseydi" düşüncesini de bu noktada anlamsız ve gereksiz bulur. Çünkü Tanzi-

mat'tan bu yana sosyal ve fikrî hayatımızdaki gelişmeler, meşrutiyetle birlikte parlamenter bir yönetime geçilmesi, meşrutiyetten sonra Türkçülük fikrinin aşama kaydetmesi ve siyasi olarak millî mücadelenin halkla birlikte başarıya ulaşması, cumhuriyeti ve millî bir devlet hüviyetiyle Türkiye Cumhuriyeti devletinin kurulması, tartışmasız, kaçınılmaz bir sonuçtur. "O hâlde, ne yapmalı? Her şeyden evvel gerek memleketimizde gerek sair İslam ülkelerinde daima millî vicdanı uyandırmaya ve kuvvetlendirmeye çalışmalı. Çünkü bütün terakkilerin (ilerlemelerin) menba (kaynağı) millî vicdan olduğu gibi, millî istiklalın masdan (çıkış yeri) ve istinatgâhı (dayanak noktası) da yalnız odur."

Gökalp'a göre millî vicdanın teminat altına almak için millî tesanüdü (dayanışma) güçlendirmek gerekir. Öyleyse medeni ahlak kadar vatani ahlakın da geliştirilmesi gerekir. Medeni ahlak, toplumdaki basit ve yüz kızartıcı suçları engeller. Ancak medeni ahlak, vatan hainliğini engelleyemez. Gökalp, Mondros'ta esir tutulurken İngiliz askerlerinin başta hırsızlık ve yerli ahaliye kötü muamelelerini gördüğünde şaşırıldığını ve İngilizleri medeni ahlak yönünden çok zayıf bulduğunu belirtmekle beraber savaş boyunca İngiliz toplumundan neredeyse hiç hain çıkmadığını fakat aynı şeyi Osmanlı toplumu için söyleyemeyeceğini belirtir. Bu durumun oluşmasındaki temel sebep biz de vatani ahlakın gelişmemiş olmasıdır.

"Vatani ahlakın yüksek olması millî tesanüdü temelidir. Çünkü vatan, üstünde oturduğumuz toprak demek değildir. Vatan 'millî hars' dediğimiz şeydir ki üstünde oturduğumuz toprak onun, ancak zarfından ibarettir. Ve ona, zarf olduğu içindir ki mukaddestir. O hâlde, vatani ahlak, millî mefkûrelerden, millî vazifelerden mürekkep olan (oluşan) bir ahlak demektir."

"Vatani ahlak illemerkez (dıştan içe doğru) olduğu hâlde, medeni ahlak anilmerkezdir (içten dışa doğru). Vatani ahlak sevgilerimizin, vatan dairesinde tekâsüf ve temerküz etmesini (birikmek ve toplanmak) istediği hâlde medeni ahlak bunların yavaş yavaş millet hudutlarını aşarak ümmet hudutlarına ve ümmet hudutlarını aşarak beynelmilel mamure (medeniyet dairesi) hudutlarına ve mamure hudutlarını aşarak bütün insanlık âlemine ittisa ve inbisat (bollaşmak ve genişlemek) eylememesini arzu eder."

"Millî tesanüdü (birlik ve dayanıma) kuvvet-

lendirmek için vatani ve medeni ahlaklardan sonra, bir de mesleki ahlakı yükseltmek lazımdır." Gökalp ayrıca rahtı (cinsi) ahlak, şahsi ahlak, beynelmilel (uluslararası) ahlak üzerinde de ayrıntılarıyla durmuştur. Özetle milletin, milleti oluşturan birey ve toplumun ahlak temelinde inşa edilebileceğini vurgulamış, ahlaki çöküşün millî dayanışmayı ve millî birliği de zayıflatacağını belirtmiştir.

Ahlak, vicdana dayalı bir iç kontrol sistemi iken hukuk ise ahlaktan farklı olarak meydana gelmiş durumları cezalandıran bir dış kontrol sistemidir. Gökalp'ın üzerinde durduğu temel kavramlardan biri de hukuki Türkçülüktür. Gökalp, bu konuda "Hukuki Türkçülüğün birinci gayesi, asri (çağdaş) bir devlet vücuda getirmek olduğu gibi, ikinci gayesi de mesleki velayetleri, velayet-i ammenin (kamu otoritesi) müdahalesinden kurtararak, mütehassısların (uzmanlar) salahiyetine (yetki) müstenid (dayanan) meslek muhtariyetleri tesis etmektir (kurmak). Bu esasa müstenid bir kanun-i medeni (medeni kanun) ile ticaret, sanayi, ziraat kanunları, Darülfünun, Baro, Tabipler Cemiyeti, Muallimler Cemiyeti, Mühendisler Cemiyeti gibi mesleki teşkilatların mesleki muhtariyetlerine dair kanunlar yapmak da bu gayenin icabatındandır (icaplar, gereklilikler). Hukuki Türkçülüğün üçüncü gayesi de bir asri (çağdaş) aile vücuda getirmektir.

Asri devletteki müsavat (eşitlik) umdesi (ilkesi), erkekle kadının nikâhta, talakta (boşanma), mirasta, mesleki ve siyasi haklarda müsavi (eşit) olmasını da istilzam eder (gerekirir.) O hâlde, yeni aile kanunu ile intihabat (seçim) kanunu bu esasa istinaden yapılmalıdır. Hulusa, bütün kanunlarımızda, hürriyete, müsavata ve adalete münafi (aykırı) ne kadar kaideler ve teokrasi ile klerikalizme ait ne kadar izler varsa hepsine nihayet vermek lazımdır. Teokrasi kanunların, Allah'ın yeryüzündeki gölgeleri addolunan halifeler ve sultanlar tarafından yapılması demektir. Klerikalizm ise esasen Allah tarafından konulduğu iddia olunan ananelerin değişmez kanunlar addolunarak, Allah'ın tercümanları itibar olunan ruhaneler tarafından tefsir edilmesidir." Burada bireyin bireyle ve bireyin toplumla ilişkilerinin yanında bireyin yöneticileri belirlerken seçimle ilgili ve seçim sonrası yasama ve yürütmeye yönelik kanunlara atf yapılarak özellikle çağdaş bir toplumun oluşması için onun nüvesini oluşturan çağdaş bir ailenin oluşmasını sağlayacak çağdaş bir aile hukukunun meydana

getirilmesi savunulmaktadır. Cumhuriyetin hukuka yönelik inkılaplarının Gökalp'ın ileri sürdüğü görüşler çerçevesinde oluşturulduğu söylenebilir.

Ziya Gökalp, kültür ile medeniyet kavramlarını birbirinden farklı iki olgu olarak ele alırken medeniyetin yani medeniyet zümresinin tüm dünyada ortak olduğunu, bunun da hâlihazırda Batı medeniyeti olduğunu, Batı medeniyetinin bir parçası olarak medeniyetin tüm mirasına ve ürünlerine ortak olacağımızı, medeniyetlerin kendilerini oluşturan milletlerin hâkim kültürlerini de içerdiği için ister istemez Batı medeniyeti zümresine girmekle Batı medeniyetini oluşturan Avrupalı milletlerin kültürel mirasının güzel taraflarından ve eserlerinden etkilenmemizin de gayet doğal olacağını ancak bunun başka kültürleri benimsemek yerine başka kültürlerin güzel yönlerinden istifade etmek şeklinde kalması gerektiğini söylemektedir.

Geçmişte de İslam medeniyetine girmekle o medeniyetin şiir, sanat, mimari, hukuk gibi alanlarına ait kültürel malzemeyi almakta bir beis görmediğimizi fakat burada millî kültürümüzü yok sayacak nispette diğer kültürlerin malzemelerini sahiplendiğimizi belirtir.

Gökalp burada kültür kelimesinin Fransızcada iki farklı anlamı olduğundan bahisle kültürü dilimize hars ve tehzib kavramlarıyla iki farklı anlamda kullanarak tercüme etmiştir. Hars ile demokratik yani keskin kurallara ve ölçütlere tâbi olmaksızın halk tarafından üretilenleri; tehzib ile yalnız yüksek bir tahsil görmüş, yüksek bir terbiye ile yetişmiş hakiki münevverlere ait üretimleri kastederek ilkinin millî ikincisinin ise beynelmilel (evrensel) olduğunu düşünmektedir. Öyleyse Gökalp'a göre harsı değil yabancı kültürlerin tehzibini beğenip onları örnek alabiliriz çünkü onlar artık evrensel bir nitelik kazanmışlardır.

"Bir insan, harsın tesiriyle, belki de yalnız kendi milletinin harsına kıymet verir. Fakat tehzib görmüşse başka milletlerin harslarını da sever ve onların lezzetlerini de tatmaya çalışır."

"Her medeniyet zümresi, bir beynelmileliyet (uluslararası) dairesidir. Bir cemiyetin millî bir harsı olması, onun beynelmilel bir medeniyete de mensup olmasına mâni değildir. Medeniyet, aynı beynelmileliyete mensup milletlerin arasında müşterek bulunan müesseselerin heyet-i mecmuası (bütünü) demektir."

"Demek ki bir, beynelmileliyet dâhilinde, hem onu terkip eden (birleştiren) bütün milletlere

şamil (kaplayan, çevreleyen) müşterek bir medeniyet, hem de her millete has millî harslardan mürekkep bir harslar koleksiyonu vardır. O hâlde, biz Avrupa medeniyetine girdiğimiz zaman, yalnız beynelmilel bir medeniyete varis olmakla kalmayacağız; aynı zamanda medeniyetdaşımız olan bütün milletlerin hususi harslarından da telezüz etmek (lezzetlenmek, tat almak) imkânına sahip olabileceğiz." Gökalp'a göre farklı kültürlerin seçkin ve evrensel eserlerinden zevk almak olsa olsa egzotik bir tavrıdır. Farklı kültürlerin eserleri asla kendi millî kültürümüz içinde ortaya konanların yerini tutamaz.

"Binaenaleyh, insanlar, sırf millî zevkleriyle tattıkları zaman, yalnız millî harslarına uygun eserlerden hoşlanırlar. Fakat insan, her gün aynı yemeği yemekten usandıdığı gibi, daima aynı harsa mensup edebiyattan, aynı musikiden, aynı mimariden vb. gıda almaktan da bıkar. Bu sebeple, şikemperverler (boğazına düşkünler), her gün yemek listelerini değiştirdikleri gibi, tehzibli (bilgi ve estetik yönü güçlü) adamlar da zaman zaman başka harsların çeşnileriyle ağız değiştirmeye ihtiyaç duyarlar. Şu kadar var ki, yalnız millî harstan hoşlanan millî zevk ile, yabancı harslardan hoşlanan harici zevki birbirine karıştırmamalıdır. Avrupa'nın bütün milletlerinde gördüğümüz normal numuneye göre her milletin aslı ve daimî olan zevki, millî zevkidir; harici zevk ancak tali (sonradan gelen, ikinci derecede olan) bir derecede kaldığı zaman makbul olabilir."

"Bizce, Fransızlara, İngilizlere, Almanlara, Ruslara, İtalyanlara ait güzellikler, ancak egzotik güzellikler olabilir. Bu güzellikleri sevmekle beraber, hiçbir zaman gönlümüzü onlara vermeyeceğiz. Biz gönlümüzü ru-ı elestten (kâlû bela) beri millî harsımıza vermişizdir. Bizim için "dünya güzeli", millî harsımızın güzelliğinden ibarettir. Biz, medeniyetçe, irfanca ve iktisatça ve tehzibce Avrupa milletlerinden çok geri kalmış olduğumuzu inkâr etmeyiz ve medeniyetçe onlara yetişmek için bütün kuvvetimizle çalışacağız. Fakat hars itibarıyla hiçbir milleti kendimizden üstün göremeyiz. Bize göre, Türk harsı dünyaya gelmiş ve gelecek olanların en güzeli'dir."

Madem millî kültürümüzü geliştirecek eserler ortaya koymamız gerekiyor, madem aydınlarımız, düşünürlerimiz ile halkımız arasında karşılıklı bir kültür alışverişi yapmamız gerekiyor öyleyse Gökalp'a göre bunun ilk şartı halkın konuştuğu gibi sade bir Türkçe ile yeni ve millî

bir dil oluşturmaktır. Gökalp, "Lisanî Türkçülük" başlığı altında uzun uzadıya ve ilkeleriyle birlikte dil anlayışımızın nasıl olması gerektiğini anlatır. Gökalp bugünkü Türkçemizin de öncüsü ve teorisyenidir.

Dille birlikte millî bir sanat anlayışının bütün sanat dallarıyla birlikte meydana getirilmesi gerekir. Halı, kilim gibi estetik yönü bulunan el sanatlarımızdan bütün geleneksel sanatlarımıza, edebiyattan musikiye kadar millî bir sanat anlayışı oluşturulmalıdır.

Günümüzde musikimize dair tartışma ve eleştirilerin odağında Cumhuriyetin ilk yıllarında sanat müziğinin yasaklanmasından esefle bahis açıp Batı formunda ve özellikle senfonik ve çok sesli müziğin adeta sosyal ve toplu bir işkence aracıymışçasına abartılarak anlatımı karşısında acaba Ziya Gökalp ne düşünür, tavrını hangi müzikten yana koyardı?

Gökalp'e kulak verelim: "Bugün, işte, şu üç musikinin karşındayız: Şark musikisi, Garp musikisi, Halk musikisi. Acaba bunlardan hangisi, bizim için millîdir? Şark musikisinin hem hasta hem de gayr-ı millî olduğunu gördük. Halk musikisi harsımızın, Garp musikisi de yeni medeniyetimizin musikileri olduğu için, her ikisi de bize yabancı değildir. O hâlde, millî musikimiz, memleketimizdeki halk musikisiyle Garp musikisinin imtizacından doğacaktır. Halk musikimiz, bize birçok melodiler vermiştir. Bunları toplar ve Garp musikisi usulünce (armonize) edersek hem millî hem de Avrupai bir musikiye malik (sahip) oluruz." Aslında halk nezdinde çoğunlukla eleştirilen cumhuriyetin ilk dönemlerindeki uygulamaların Gökalp'in fikirleriyle ne kadar benzer olduğu birçoğumuzu şaşırtacaktır. Elbette sanat müziğinin bir dönem ötelenmesi, Batı müziğinin önce klasik müzik daha sonra popüler müziklerle farklı biçimlerde ülkemize girişi gibi konular farklı mecralarda farklı ihtisas alanlarının farklı perspektifleriyle elbette değerlendirilip tartışılabilir. Ne var ki türkülerimizin Batılı enstrümanlarla ve farklı formlarda ve özellikle de sosyal medyada yabancılar tarafından icra edilmesiyle birlikte günümüzdeki tepkilerin geçmişteki kadar sert olmadığını da gösteriyor. Kaldı ki bizde tartışmaların içerikten ziyade politik kamplaşmaların bir aracı olarak belirli bir konumda saf tutma saikiyle yapıldığı vakiadır.

Gökalp'in fikirlerinin doğruluğu yanlışlığı bir tarafa modernleşme sürecinde Gökalp'in mü-

zik anlayışına uygun büyük eserlerin Azerbaycanlı Türk bestekârlar tarafından ortaya konulduğu su götürmez bir tarihî gerçekliktir. Fuzulî'nin, Nizamî'nin klasik edebiyatımıza ait gazellerinin yanında halk mahnılarının ve türkülerin Batı formlarında icrası, bunlara ek olarak Leyla ve Mecnun, Koroğlu gibi kaynağını halk edebiyatımızdan alan operaların bes-telenmesi Gökalp'in ruhunu şüphesiz mesrur etmiştir.

Gökalp'in millî bir ruh meydana getirmek gayeresine yönelik olarak öne sürdüğü görüşlerden biri de dinî Türkçülüktür. Gökalp, "Dinî Türkçülük, din kitaplarının ve hutbelerle vazaların Türkçe olması demektir. Bir millet, dinî kitaplarını okuyup anlayamazsa tabiidir ki dinin hakiki mahiyetini öğrenemez. Hatiplerin, vaizlerin ne söylediklerini, anlamadığı surette de ibadetlerden hiçbir zevk alamaz. İmam-ı Âzam Hazretleri, hatta namazdaki surelerin bile millî lisanda okunmasının caiz olduğunu beyan buyurmuşlardır. Çünkü ibadetten alınacak vecd, ancak okunan duaların tamamıyla anlaşılmasına bağlıdır. Halkımızın dinî hayatını tetkik edersek görürüz ki, ayınler arasında en ziyade vecd duyulanlar, namazlardan sonra, ana diliyle yapılan deruni ve samimi münacatlardır." diyecektir. Bu noktada hutbe ve vaazların Türkçeleştirilmesi, bazı din adamları tarafından tepkiyle karşılanmışsa da din adamlarımızın ve halkımızın büyük çoğunluğu bu uygulamayı hemen benimsemiştir. Ancak ezanın Türkçeleştirilmesi, halk tarafından bu kadar kolay benimsenmemiş, içten içe büyük bir tepkiye neden olmuştur.

Ziya Gökalp'in üzerinde durduğu en önemli konulardan biri de iktisadi Türkçülüktür. Ziya Gökalp, Türklerin tarihin belirli dönemlerinde olduğu gibi zengin ve refah içinde bir hayat sürmeleri gerektiğini belirtirken hürriyet ve istiklale çok düşkün olan milletimizin komünist olamayacağını, Türklere uygun iktisadi görüşün solidarizm yani sosyal dayanışma modeli olması gerektiğini söyler. "Türklerin içtimai mefkûresi, ferdi mülkiyeti kaldırmaksızın içtimai servetleri fertlere gasp ettirmemek, umumun menfaatine sarf etmek üzere muhafaza ve tesmiyesine (adlandırma) çalışmaktır.

Gökalp'in iktisadî görüşlerinden biri de sanayileşmektir. Sanayi devrimini gerçekleştiremeyen ülkemizin üretim yapabilmesi için mutlaka sanayileşmesine ihtiyaç vardır. "Türklerin,

bundan başka, bir de iktisadi mefkûresi vardır ki memleketi büyük sanayiye mazhar etmektir (ulaştırmak). Bazıları "memleketimiz bir tarım yurdu"dur, biz daima çiftçi bir millet kalmalıyız. Büyük sanayiyle uğraşmaya kalkışmamalıyız." Diyorlar ki asla doğru değildir. Filhakika, çiftçiliği hiçbir zaman elden bırakacak değildir, fakat asri (çağdaş) bir millet olmak istiyorsak, mutlaka büyük sanayiye malik olmamız lazımdır." Ülkemizde ilk yapılması gereken uygulamalardan bir de iktisat uzmanlarının ivedilikle ülkemizin ekonomik durumunu ve potansiyelini gerçekçi bir çalışmayla belirleyip bundan hareketle ilmi ve esaslı bir ekonomik program oluşturmalarıdır. Gökalp'ın bu görüşü İzmir İktisat Kongresi'nin toplanmasıyla hayat bulacaktır. Kongrenin ekonomi yönetimi ve hedefleri açısından ne kadar ilmi ve esaslı olduğu ekonomistlerce değerlendirilmesi gereken bir konu iken Gökalp'ın diğer hususlarda olduğu gibi bu konudaki görüşlerinin yeni devletin uygulamaları arasında yer bulması önemlidir. Ziya Gökalp, Türkçülüğü siyasi çekişme ve kavgaların üzerinde memleketi geliştirmek için ilmi, felsefi, bedii (estetik) bir mektep olarak görür. Ona göre "Türkçülük şimdiye kadar bir fırka şeklinde siyasi mücadele meydanına atılmadı; bundan sonra da şüphesiz, atılmayacaktır." Fakat Türkçülük ülkemizdeki siyasi ideolojilerden tamamen sınırlı bir yapı değildir. Türkçülük hiçbir zaman klerikalizmle, teokrazi ile istibdatla uyumsuz. Türkçülük asri bir cereyandır ve ancak asri mahiyette bulunan cereyanlarla ve mefkûrelerle uyuşabilir. Gökalp'a göre "Siyasette mesleğimiz halkçılık ve harsta mesleğimiz Türkçülüktür." Gökalp son olarak felsefi Türkçülük üzerinde durur. Türklerin yeterince büyük felsefeciler yetiştirememiş olması Türklerin akli kullanmaya meyilli olmamasıyla değil, felsefi fikirler doğurmak için gerekli olan Türklerin henüz müspet ilimlerle huzur ve istirahatça akıl yürütmeyi mümkün kılacak bir seviyeye yükselmemeleriyle izah olunursa daha doğru olur. "Görülüyor ki Türklerde, yüksek felsefe terakki (yükselme, ilerleme) etmemiş olmakla beraber, halk felsefesi gayet yüksektir. İşte felsefi Türkçülük, Türk halkındaki bu millî felsefeyi arayıp meydana çıkarmaktır." Buraya kadar bahsedilenleri toparlayacak olursak Ziya Gökalp, Türkçülük idealini hayalî ve gerçeklikten uzak bir ütopya olarak kurgulamamış, tam aksine Türkçülüğün amaçları ve

ilkeleri belirli, aşamaları ve programı hazırlanmış, siyasi çekişme ve kavgaların ötesinde devleti ve milleti bir bütün olarak çağdaş medeniyetler seviyesine çıkaracak, milleti oluşturacak fertlerin siyasi, iktisadi, dinî, ahlakî, hukuki yapılarını ilkesel ve pratikte düzenleyecek, millî kimliğin oluşmasında dilin, sanatın, felsefenin, millî birlik ve dayanışmanın oluşmasını ve gelişmesini sağlayacak bir fikir sistemi ve uygulama kılavuzu olarak ele almıştır.

Bu özellikleri sebebiyle Ziya Gökalp'ın Türkçülüğün Esaslarında altını çizdiği birçok konunun bizzat Mustafa Kemal Atatürk tarafından Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş ve inşâ döneminde uygulamaya konulmuş olmasıdır. Başta Türk kimliğinin oluşumu, cumhuriyetin ilanı, medeni kanunun kabulü, İzmir İktisat Kongresi, folklor ve derleme çalışmalarının yapılması, eğitim seferberliği, müzelerin açılması, hutbe ve vaazların Türkçeleştirilmesi, halk müziği ile Batı müziğinin sentezine yönelik çalışmalar ve daha birçok inkılap ve ilkelerin Atatürk'ün fikrî babam dediği Ziya Gökalp'ın fikirlerine ne derecede hâkim ve hürmetkâr olduğunu gösterir.

Ziya Gökalp'ın "Türk milletindenim, Batı medeniyetindenim, İslam ümmetindenim." düsturunu ile şekillendirmeye çalıştığı, Türklük bir oluş değil şuurlu bir kabulle şuurlu hareket etmenin adıdır şeklinde özetleyebileceğimiz sosyolojik normlara uygun millet tarifi kıymetli ve geçerli fikirler olarak hâlâ siyasi, diplomatik ve kültürel ilişkilerimizin ana eksenini oluşturmaktadır.

Gökalp'ın vurguladığı eşitlik, adalet, çağdaş aile, çağdaş toplum, millî eğitim, medeni ahlak ve hukuk gibi konular günümüzde de güncelliğini ve değerini korumakta bu konulardaki tartışmalar aktüelliğini korumaktadır.

Ziya Gökalp, yeterince okunmuş, değerlendirilmiş, anlaşılmaya çalışılmış büyük bir değerimiz olmaktan maalesef uzaktır. Gökalp, fikirleri ve eserleriyle okunması, tetkik edilmesi ve yorumlanması gereken bir büyük fikir adamı, aksiyoner, edebiyatçı ve sosyolog olarak okunacaklar listesinin başlarındaki haklı yerini almıştır. Yazımızı onun Türkçülüğün Esasları kitabının son cümlesiyle bitirelim: "Ey bugünün Türk genci! Bütün bu işlerin yapılması asırlardan beri seni bekliyor."

***Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi**

RUHLARIN BÜYÜK ÖZLEYİŞİ

KIZIL ELMA

**ŞABAN
KUMCU**

Kızıl Elma

Pirden sual ettim: Sevgilim hani?
Dedi bana: "Önce kendini tanı...."
Tutmuşum elinden ben nage hani,
Götürmüş beni bir gizli dünyaya.

.....
Züleyha Yusuf'ta buldu özünü,

Ferhat Şirin'ine dikti gözünü;
Şerh edememişken sevda sözünü,
Mecnun kavuşmuşum sandı Leyla'ya!

Sevda bir kanattır, uçmayan bilmez,
Bu yolu ne atlı ne yayan bilmez;
Bir güzel var, hüsnü hiç payan bilmez,
Tekâmül denilir bu nazlı aya.

Salımız gömülmüş, uçtuk hülyada,
Dinlenmedik hiçbir tatlı rüyada,
Son arzumuz budur fani dünyada;
"Türk'üz, varacağız Kızıl Elma'ya"

Ziya Gökalp'ın **Küçük Mecmua'da** yayınlanan "**Felsefi Vasiyetler**"in ikincisi olan "**Hocamın Vasiyeti**"nde, kendisini intihara sürükleyen "**dehşetli buhranı**" anlatırken, şunları yazar: (...Uzvi hiçbir hastalığım, sosyal hayatımda hiçbir sıkıntım yoktu. Bütün ızdıraplarımların kaynağı felsefi düşüncelerimdi. Ö zaman "**hakikat-i kübra**" adını verdiğim büyük hakikati bulabilsem, hiçbir derdim kalmayacağına emindim. Fakat bunu hangi semtte aramalıyım? O sırada bir "**ih-tilal**" şarkısı yazarken kaleimimden fırlayan başka bir mısra da bana onun semtini gösterdi.

Kardeşlerim niçin duralım böyle kahr ile, Emanettir bize bugün namusu milletin. Demek ki büyük hakikat mefkureden ibaret. En büyük mefkure de millet ve hürriyet mefkureleriydi.

Ziya Gökalp'ın şuurunun altında kaynayan bir kazan vardır. Bu coşkunluk esnasında insanlığın ve Türklüğün macerasını yeniden yaşar. Bugünkü duruma döndüğü zaman başka bir

insan olur. Dünyaya başka bir açıdan bakar ve Türklüğü yeniden diriltken kuvveti kendi içinde bulur. Onun çocukluk yıllarından gelen "**geçmiş zaman hasreti**" hiç bitmez. Bu duygusunu, daima dillendirir. Türklüğün eski yıllarda bahtiyar olduğu, daha sonra başına felaketler geldiği, fakat ileride bu "**altın çağa**" dönüleceğine olan inancı, onda bir iman halindedir. Meşhur "**Altın Destan**" şiirini de bu özlemle yazmıştır.

Yahya Kemal, Ziya Gökalp'i şöyle anlatır: "Saint Simon, en öz ve en hassas bir şair olan Racine'i tarif ederken; "**Racine'in şair olduğunu belli eden hiçbir hali yoktur**" dermiş. Yahya Kemal'de Babiali Caddesi'nde tesadüfen karşılaştığı "**şişman, deşirmiş yüzlü, hal ve şanı taşralı bir çocuk gibi mahcup**" diye tarif ettiği Ziya Gökalp için, "**Ziya Bey'de tıpkı böyleydi**" der.

Ziya Bey, Akedemos Bahçeleri'nin ağaçları altında konuşan Eflatun gibi ya kendi evinin ya da Ada Kulübü'nün bir köşesindeki ağaçların altında, bizim ortamımızda söylemeye koyulur, toplumla ilgili meselelere girer, hiç durmaksızın, ara vermeden konuşurdu. Önce lezzetle dinlettirir, bir yumağı açar gibi konuyu birbirine bağlar, açar, uzatır, bir türlü bitirmek bilmezdi. Nihayet en anlayışlı ve meraklı samimi arkadaşlarını bile bıktırır, yorulduğunun farkına varmazdı. Bazen devam edemez, kesilir, ara verir fakat analizlerine ve sentezlerine yine devam ederdi.

Sokrat'ın usulü sormakmış. Ziya Bey'in bilakis sormaksızın söylemekti. Sorup bir fikri dinlese bile, kendisinin bıraktığı, noktadan hareket eder, yine görüşlerini söylemeye devam ederdi. Ona göre; **İstanbul'da bilimi, Batı'daki modern manasıyla anlayan bir adam yoktu.** Ziya Bey, ilmi, 20. asrın anlayışıyla anlamış ve benimsemiş bir adamdı. **Sokrat'tan, Bergson'a** kadar süzülen felsefeyi tam bir kudretle kavramış, derinden derine hazmetmiş, o yükün altında bunalmamış, berrak bir dimağ sahibiydi. Anladığını, kolay, bariz, şeffaf ve ihtiraslı bir halde anlatırdı.

İnsanlara ateş vermek istediği için **Kaf Dağları'na** zincirlenmiş olan Promete gibi, Ziya Bey'de kafasıyla ilme zincirlenmişti. O zincirlerinden bir an ayrılamıyordu. Hayata, tabiata ve değersiz, boş şeylere dair dereden tepeden konuşmak nedir bilmiyordu. Her kelime ve her hadise onda bir fikir silsilesini, uyandırır-
dı. Bir gün beni takdir eden bir cümle kurmuş; **"Köprülüzade cehit adamı, (gayretli, çalışkan) Yahya Kemal'de vecit (heyecan, hayranlık, coşkunculuk) adamıdır"**, demişti. Bana itiraz etmek istediği bir gün, kafamı tarihin zevklerine kaptırdığımı vesile etmiş;

Harabisin harabati değilsin!

Gözün mazidedir ati değilsin!

demişti. İrtical denilen nadir tesadüfün sevgiyle ben de kendisine demiştim ki:

Ne harabi ne harabatiyim,

Kökü mazide olan atiyim.

Bu ölçülü, vezinli konuşmamızın zeminini bir türlü unutmamış, beni mağlup edinceye kadar tazelemiş, devam ettirmişti. **Ziya Bey, Ernest Renan'ın** meşhur **"Gençlik ve Çocukluk"** hatıralarındaki **"Baba Sistem"** gibi sistem adamıydı. Bir sisteme dahil olmayan fikirlere değer vermezdi. **Hezarfenliği sevmezdi...** Onun bakış açısında genel bilgilerin, belgeli bilgilerden daha yüksek bir değeri yoktu. Bunun için memleketin genel bilgilerle dolu kafalarından çok, bir konuda **ihhlas ve ihtisas sahibi** olanlarını severdi. Bu zümreye (gruba) giren kafaları, küçük bir seviyede olsalar bile takdir ve teşvikle ilerletmek isterdi.

Ziya Bey'in fikir sisteminde en mühim olan taraf, çok hissi noktalardan hareket etse bile, düşüncelerini ilmi esaslara dayama isteği ve arzusudur. Düşünce sisteminin anahtarı olan **"mefkure" (ülkü, ideal)** kavramı, ilmi olmaktan çok hissi bir karakter arz ederdi. Fakat o, ortaya çıkışı çocukluk yıllarına giden **"saadet perisi"** hayalini ilmi olarak işlemek suretiyle, sosyal bir fikir haline getirmiştir. Bugün ilmi düşüncelerin sosyal problemleri çözdüğünü biliyoruz. **Türk milleti de ancak, kalpleri Türklük aşkıyla dolu genç ilim adamlarıyla yükselebilir.**

Ziya Bey, maddi hayata yabancıydı. Bunu "Yeni Mecmua'yı çıkarırken anladık. Mecmuanın (derginin) ismini benden istemişti. Süslü, manalı ve güzel isimlerden kaçarak sadece **"mecmua"** (dergi) demeyi teklif etmiştim. O da önce bu isimlendirmeyi beğenmiş fakat son dakikada **"yeni"** sıfatıyla süslemeye lüzum görmüştü. **Yeni Mecmua'yı** çıkarmak

için paramız yoktu. Hükümet parasının bu-
laşmayacağı, hür bir dergi çıkarmak istiyorduk. Bu iki ucu bir araya getirmek imkansızdı. Ziya Bey, o zaman kesemizden beşer kâğıt lira sermaye vererek, mecmuayı çıkarmanın mümkün olacağına ısrar ediyordu. **Köprülüzade Fuat ve Ahmet Refik** gibi matbaa işlerini bilen arkadaşlar onun bu ısrarına gülüyorlardı. Fakat, o kadar ısrar etti ki **Yeni Mecmua'yı** çıkardık. Ancak maddi imkânsızlık daha ilk sayılarda baş gösterdi. O aralık **Merkez-i Umumi üyelerinden Talat Bey** müdahale etti. **Yeni Mecmua'nın** idaresini eline aldı. Dergi büyüdü, güzelleşti ve Türk Edebiyatı'na hizmet etti. En taze ve en yeni edebi yazılarla doluydu. Düzgün ve düzenli çıktığı için başarı kazandı.

Mütareke dönemi, (1918-1922 İstanbul'un işgali ve geçici bir süre savaşa ara verme) **"Yeni Mecmua'yı** söndürdü. Vatan çatır çatır yıkılırken Ziya Bey muzdaripti. Ancak o, en zor günlerimizde bile kurtulacağımızdan ümitvardı. Er geç tutuklanacağımı biliyor ve tutuklanmayı büyük bir kayıtsızlık ve tevekkülle bekliyordu... Tutuklandıktan sonra birkaç defa Bekir Ağa Bölüğü'ndeki yatağının yanında görüştük. Aynı neşeyle milletin geleceği için çalışmalarına devam ediyordu. Malta'ya gittikten sonra Anadolu dergilerine gönderdiği şiirlerde ümidinin bir türlü sönmediğini görüyordum. Nitekim Malta'dan dönüşte Diyarbakır'da, Küçük Mecmua'yı aynı ruh tazeliğiyle çıkarmaya koyuldu.

Ziya Bey'i son defa Fransız Hastanesi'nde gördüm. Hastanenin müdürü olan dostum **Doktor Gassend'e onun bizim ne kıymette milli bir hazinemiz olduğunu söyledim.** Kurtarılabileceğini bütün kötü tahminlere rağmen umdum. Fakat iş işten geçmişti. Ziya Bey'i kaybettik. Hem de öyle bir zamanda kaybettik ki kaybettiğimiz başın cevherini aydın zümresi bile gerçek bir suurla anlayamadı. **Ziya Bey'in radyum olan dimağı söndüğü günden beri, vatandaki ilimde karanlıklar vardır.**

Yahya Kemal, Tevfik Fikret ile Ziya Gökalp'i karşılaştırırken düşüncelerini şöyle dile getirir. **"Tevfik Fikret, şiirimizin içindendi, Şiirimizim alafrangaya doğru bir istikamet alacağı zamanda gelmiş, o istikametın başına geçmiş, göreceği işi görmüş, eserini de şahsiyetini de Türk edebiyatına sonsuza kadar kabul ettirmişti. Ziya Gökalp, şiirimizin dışında kalmış bir alimdi. Şiirin ne olduğunu iyi bilmesi, edebiyatımızın hangi istikamette**

milli olabileceğini iyi anlaması, onun şiirimize ve edebiyatımıza girmesini sağlayamadı. Bunun için şiirimizin yenileşmesinde çok faydalı olmadı.

Gerçi Ziya Bey, şiire müdahalesinin sırf bir ilim müdahalesinden ibaret bulunduğunu, şiiri yine şairlerin uyandırabileceğini, çok temiz olan ahlakının sevkiyle daima söyledi. Şiirin ne olduğunu Avrupa felsefesinin bütün ışıklarıyla iyi bildiği halde, bizim heceli ve aruzlu milli şiirimizi Fikret'ten çok daha iyi anlardı. **Kabul edilmesini teklif ettiği milli vezinlerle, milli nazım şekilleriyle, milli zevkle ve milli lisanla ilgili ne kendi ne de de takipçileri bir yenilik getiremedi.**

Bu yazımızda büyük düşünürün, çocukluk, gençlik ve olgunluk dönemlerinde yaşadığı fikri buhranların, onun düşünce hayatındaki etkilerine biraz yakından bakmak istiyoruz **Ziya Gökalp, 1875 yılında Diyarbakır'da doğmuş, veteriner okulunda okumuştur. Sıkı bir Müslüman aile terbiyesiyle yetişmiştir. Biyolojiye ve pozitif bilimlere dayanan eğitimi ve okuduğu kitaplarda sorularına cevap bulamaması sonucunda, düşünce hayatı psikolojik buhranlarla başlar. Onu intihara kadar götüren bunalımdan, o günlerde okuduğu Bergson'un kitapları kurtarır. Fakat asıl kişiliği, Fransız Sosyolog Durkheim'in eserleriyle karşılaştıktan sonra oluşur.**

1909 yılında Selanik'te çıkan "**Genç Kalemler**" dergisiyle gençlere katılır ve "**Türkçülük**" düşüncesini savunanların lideri olur. Burada yazdığı yazılar onu **İttihat ve Terakki Partisi'nin** fikri lideri yapar. Tanzimat'ın başında Avrupa'da Türkojoloji araştırmaları yapan aydınlarımızın arasında filizlenen "**tarihçi- dilci-Türkçü**" hareketlerine yön veren Ziya Gökalp'tir. Onun daha Genç Kalemler'de çıkan ilk büyük manzumesi olan Turan şiirinde; "**unutulmuş bir ecdat dinine döner gibi, keskin bir eda**" vardır der, Ahmet Hamdi Tanpınar. Ziya Gökalp'in bu duyguları zaman içinde gelişerek, bir düşünce sistemine dönüşür. "**Genç Kalemler**" Dergisi, Türkçülük mefkûresini **Meşrutiyet** devrinin en yaygın ideolojisi haline getirir. Altın Destan şiiri bu dergide yayınlanır. Şiirde İslamiyet'ten önceki Türk tarihine hasretle bakılır. Hayali bir Türk birliği haritası çizilir... **Türkçülükten, Turancılığa** geçiş yapılır.

Ziya Gökalp'in bu ilk devirde en büyük çabalarından biri de kendi idealleriyle, toplumda var olan anlayış arasında doğru bir ilişki kurmaktır. Tamamıyla İslamiyet'e ait olan bir

devletin temel unsuru olan "zarureti ana-sırdır." Bunlar; 1) Hilafet kurumunu korumak.2) İslami kurallara tam uyulmasını sağlamak. 3) Belirli alanlarda batının uygarlığını anlamak, taklit etmek ve imparatorluğun modernizasyonunda bir araç olarak kullanmak. 4) Osmanlı sınırları içinde yaşayan herkesi ortak bir "Osmanlı" üst kimliği altında bir araya getirmek olarak sıralanabilir. Ona göre; bu üç realitenin yanında, "**Türkçülük de**" imparatorluğun, dördüncü yol olarak değerlendirilmesi gereken bir başka gerçeğidir. **Türkçülüğün Esasları'nda;** milliyet fikrinin hayattaki tabii yeri üzerinde ısrarla durarak, bütün bu tezattan hayatımızın kendisi olan bir sentez meydana getirmeye çalışır. Dışarıdan yalnız bir makale gibi görünen bu eserin (makaleler, kitaplar, şiirler) asıl önemi, hemen bütün düşünöenlerde var olan bir buhranı, kendisinin de bizzat yaşamasıdır. Onda, hiçbir şeyden vazgeçmeden, her şeyi kendi ana fikri içinde eritmek isteyen bir hal vardır. Bununla beraber Ziya Gökalp, feda edecek bir şey bulmuştur. Osmanlılık. Cumhuriyet devrinde, hilafetin ve Osmanlı İmparatorluğu'nun ortadan kalkmasıyla, onun fikirleri daha bütün olarak ortaya çıkar.

Millî Mücadele yıllarında hayatımızda büyük etkiler bırakan gerçekte "**Türk Milliyetçiliğinin ilmihali**" gibi bir kitap olan "**Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak** (1918) eseri bu defa "**Türkçülüğün Esasları**" şeklinde genişler. Atatürk'ün inkılaplarında Ziya Bey'in düşüncelerinin büyük payı olmuştur. **Ziya Gökalp, Türkçülüğün Esasları'nı mefkûre olarak kabul eder. Türkçülük mefkûresini büyüklüklerine göre üçe ayırır. 1) Türkiyecilik, 2) Oğuzculuk veya Türkmencilik 3) Turancılık. Bugün gerçeklik sahasında yalnız Türkiyecilik vardır.**

Ziya Gökalp, "**Türkçülüğün Esasları**" adlı kitabında kültürün önemini anlatırken Fransız Filozofu Rostand'ın bir sözünü nakleder: "**Bir kumandan için karşısındaki düşman ordusunun ne kadar askeri ne kadar silah mühimmatı olduğunu bilmek çok faydalıdır. Fakat onun için bunlardan çok daha faydalı bir şey vardır ki o da karşısındaki düşman ordusunun felsefesini bilmektir.**"

O, Fransız filozofunun fikrini şöyle yorumlar ve yakın tarihten bir örnek verir. "**İki ordu ve iki millet birbirleriyle savaşırken birisinin galip, diğerinin mağlup olması sonucunu doğuran sebepler; iki tarafın felsefeleridir. Şahsi hayatını vatanın bağımsızlığından, kendi**

menfaatini, namus ve vazifeden daha kıymetli gören bir ordu mutlaka mağlup olur. Bunun aksi bir felsefeye sahip olan orduya mutlaka galip olur." Türklerin İstiklal Savaşı'ndaki başarısını Türk ordusuna hâkim olan felsefe ile izah eder. Burada felsefe kelimesiyle kastettiği şey, "hayat görüşü", "inanç" veya "kıymetler sistemidir. İhtiyaç olan ortak bir inanç sistemidir. Buna milli kültür adını da verebiliriz. Kültür yetiştirme tarzıyla yakından ilgilidir.

Bugün Türkiye'nin karşılaştığı mesele "maddi imkanlar" meselesi değildir. Türk milletini yaşatacak ve ileri götürececek "örnek insan" meselesidir. Çocuklarımızı nasıl yetiştirelim ki onlar milli şahsiyetlerini muhafaza ederek Türkiye'yi ileri bir ülke haline getirsinler ve Türklüğü kurtarsınlar. Bu "yeni bir değerler sistemi", "yeni bir terbiye tarzı", "yeni bir okul", "yeni bir yaşayış tarzı" demektir. Çocuklarımızı Batı modeline göre mi, Doğu modeline göre mi yetiştireceğiz? Bütün Türklerin kabul edebileceği bir "hayat felsefesi" oluşturulmazsa, bu kaos bir çatışmaya dönüşebilir. Anlaşmazlığın temelinde "fikir", "inanç", "yetiştirme" ve "yetiştirilme tarzı" bir kelimeyle "kültür" vardır.

İstiklal Savaşı sırasında ve "Mütareke" yıllarında Türk aydınlarının ayağı suya değmiş, gerçekleri görmüştür. Ruhların büyük özleyişle aradığı Kızıl Elma, gerçeklik sahasında değil, hayal sahasındadır. Mefkurelerin yaratıcı gücüne inanan Ziya Gökalp, bir gün Oğuzculuk ve Turancılığın da gerçekleşebileceğine inanmaktadır. Mefkureyi "ruhların büyük özleyiş" olarak görmesi, onun neden coğrafi sınırlara fazla önem vermediğini izah eder. Çünkü, mahiyet icabı maddi olmayan ruh, sınır tanımaz. Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkan Anadolu Mecmuası'nda, Yahya Kemal'in de sık sık bahsettiği yeni bir milliyetçilik fikri ortaya çıkar. Yahya Kemal yazılarında, Anadolu ve Ankara kelimelerini sık sık kullanır. Büyük şair, içinde yaşanan acı gerçekler karşısında imparatorluk fikrinin iflas ettiğini, Anadolu'da yeni bir milletin doğduğunu söyler.

Aynı dergide yazan Mehmet Halid'de "Milliyetperverliğin Manası" başlıklı yazısında Turancılığı tenkit ederek ona karşı Anadolu'luluğu savunur. "Turancılıktan maksat, Türk ırkından olan, lakin başka vatanlarda, farklı toplumlar oluşturmuş bütün milletleri bir merkez etrafında toplayıp, bir Türklük milleti yapmaksa; bu arzu dün hayaldi, bu-

gün de hayaldir. Yarın yine hayal kalacak ve hiçbir zaman gerçekleşmeyecektir. Bizim mefkuremiz, Türk yurtdında milli bir devlet kurmak olmalıdır. Anadolu'da ilk milli devletimiz olan Selçuklular zamanında, burada bir medeniyet doğmuş, büyümüş ve gelişmiştir" der.

Gerçekten İstiklal Savaşı, Türk aydınlarının gözlerini açmıştır. Bütün milletin ızdırabını tattığı acı gerçekler en hayalperestleri bile uyandırmıştır. Bu yıllarda Ziya Gökalp'in de düşünce sisteminde yeni ayarlamalar yaptığı görülür. Malta'dan eşine yazdığı mektuplarda, kendisinin "yalancı hakikatlerden çok, gerçekte daha doğru hayaller, masallar, rüyalar içinde yaşamaktan hoşlandığını" yazar. Kızıl Elma şairi, Malta dönüşü Diyarbakır'da çıkardığı "Küçük Mecmua'da "Millemizin tarihi nereden başlar?" başlıklı makalesinde şöyle der:

"Türk tarihi gayet genişdir. Anadolu Türklerinin tarihini yazarken, bütün Türk tarihini bunun içine sokmak doğru değildir." Ziya Gökalp, Talas boyunun tarihi macerasını anlatırken, sözü Anadolu Türk Devleti'nin ilki olan Selçuklu Devleti'ne getirir. Burada yine coğrafi bir sınırlama yapmaz. Bunun sebebi onun, milli varlığın sebebi olarak milli kültürü "harsı" esas almasından, kültürü adeta zaman ve mekân dışı bir varlık olarak kabul etmesinden ileri gelmektedir.

Ziya Gökalp 1923 yılında basılan Türkçülüğün Esasları adlı kitabında kültür fikrine dayanarak "Coğrafi Türkçülüğü" reddeder. Çünkü ona göre, aynı coğrafyada aynı kültürlere sahip milletler olduğu gibi, aynı kültür birliğine dahil olan bir milletin aynı topraklarda yaşaması mümkündür. Mesela Oğuz Türkleriyle bugün Türkiye'de, Azerbaycan'da, İran'da, Harzem'de, karşılaşabiliriz. Bu topluluklarda dilleri ve kültürleri ortak olduğu halde, bunları ayrı milletler saymak doğru olabilir mi?

Ziya Gökalp, Türk halkının dini duygularını incelerken şu sonuca varır: "Halkımız ibadetlerini yaparken en çok etkilendikleri kısım, namazdan sonra ana dil ile yapılan samimi dualardır. Bilhassa teravih namazlarını canlandırıp coşturan şey, şiir ve musiki ile kaynaşmış olan Türkçe ilahiler ve zikirlerdir. Bunlardan en önemlisi özel günlerde okunan "Mevlid-i Şerif"tir. Bu örnekler gösteriyor ki, Türk halkı edebiyat sahasında olduğu gibi, din sahasında da kendine has bir "kültür" oluşturmuştur. Türk halkı din konusunda asla bağınazlığa önem vermemiştir. Bu konuda Yunus Emre en büyük örnektir" der.

İlahiler

Her yanımda bir uçurum,
Sırat'ındır benim yolum,
Tut elimden düşüyorum,
Sırat sensin yüce Tanrı!

Yoksulların hazinesisin,
Öksüzlerin annesisin,
Sen bir şefkat sinesisin,
İmdat sensin yüce Tanrı!

Kalbim gece, sen bir güneş,
Kışın senden alır ateş,
Yalnızlıktan sen ona eş,
Neşat sensin yüce Tanrı!
Ziya Gökalp

Fazilete ve saadete dair düşünceleri de şöyledir: "Şu aleme ibretle bakınız. İnsanlar farklı yerlerde saadeti ararlar, fakat bulamazlar. Çünkü saadet bir gölgeden başka bir şey değildir. Saadet faziletin gölgesidir. Bir gölgedir ki takip edenden kaçır, kaçanı takip eder. Güzellik, yiğitlik, güç, ihtişam gibi şeyler fazilet değildir. Fazilet ilim ile ahlakın birleşip, kaynaşmasından ortaya çıkar. İnsan dünyaya zevklerini yaşamak, menfaatlerini gerçekleştirmek veya bir hak iddia etmek için gelmemiştir. Vazifesini yerine getirmek için gelmiştir. Saadet aramadan bulunan bir hazinedir. Öyle bir hazine ki yalnız fazileti arayanlar onu bulabilir. Fazilet insanların son gayesidir."

25 Ekim 1924 yılında İstanbul'da 48 yaşında vefat eden büyük düşünce adamı, mütefekkir Ziya Gökalp'i rahmetle anıyoruz. Ruhu şad olsun.

Fazilet: Dürüstlük, iffet, namus, merhamet, alçak gönüllülük, yiğitlik, sadakat, adalet, kerem, ihsan, erdem.

Saadet: Mutluluk, mesut, bahtiyar olmak.

Kaynakça: Yahya Kemal Beyatlı, Siyasi ve Edebi Portreler, Fetih Cemiyeti, İstanbul, 2018, Prof. Dr. Ahmet Hamdi Tanpınar, Türk Edebiyatında Cereyanlar, Gerçek Edebiyat Sitesi, Nehir Söyleşi. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 1, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2004. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Türk Edebiyatı Üzerine Araştırmalar 2, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1999. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri 1, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1978. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Şiir Tahlilleri 2, Dergâh Yayınları, 1978. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Edebiyatımızın Bahçesinde Doluşırken, Dergâh Yayınları, 2022. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Kültür ve Dil, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014. Prof. Dr. Mehmet Kaplan, Edebiyatımızın İçinden, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998. Ziya Gökalp, Kızıl Elma, Kültür Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan Hikmet Tanyu, 1976. Ziya Gökalp, Makaleler 1, Kültür Bakanlığı Yayınları, Hazırlayan Şevket Beysanoğlu 1976. Cavit Orhan Tütengil, Ziya Gökalp Üzerine Notlar, Varlık Yayınevi, İstanbul, 1977.

MESNEVİ'NİN GÖLGESİNDE

AHMET SEVGİ

فعل و قول صدق شد قوت ملك
تا بديد معراج شد سوى فلك

İş, söz ve doğruluk, meleğin gıdasıdır.
Melek bunlarla göğe açar. (Hz. Mevlânâ)

DOĞRULUK VE DÜRÜSTLÜK

Doğruluk ve dürüstlikle ağıdılar göğe melekler,
Dosdoğru ol ki senin de mekânın olsun felekler.
25 Ekim 2024 (Ahmet Sevgi)

